

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

Ahi Evran University (Turkey)

TESOL – Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2019

УДК 821.09(100)(082)
НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2019. - 318
с.

ISBN 978-617-7685-68-4

Збірник містить тексти доповідей XII Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 22-23 травня 2019 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Головний редактор:

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

Редакційна колегія:

Е. Акіллі, доктор філософії (Історія), академік

Агі Євран університет, Киршехір (Туреччина)

О. В. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Р. І. Дудок, доктор філологічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

Ю. Л. Мосенкіс, доктор філологічних наук, професор,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Україна)

А. І. Раду, кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

А. В. Чеснокова, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна)

О. Г. Шостак, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 травня 2019 р.)*

ISBN 978-617-7685-68-4

© Колектив авторів, 2019

© Національний авіаційний університет, 2019

Світлана Трошина
Державний вищий навчальний заклад
«Київський транспортно-економічний коледж»
Національного транспортного університету
м. Київ

**МІФОЕПОС В. ШЕВЧУКА: АРХЕТИПНА ОСНОВА ТА ЇЇ
ТРАНСФОРМАЦІЯ (ЗА РОМАНОМ - БАЛАДОЮ
«ДІМ НА ГОРІ»)**

Українська література й нині відіграє значну роль у збереженні національно-культурної ідентичності суспільства. Творчий доробок письменників сьогодення доводить, що вітчизняна література,

зокрема проза, і в постмодерну епоху продовжує якісно функціонувати, виконуючи націотворчу та націозахисну функції.

Послідовно сповідуючи філософські й моральні принципи Г. Сковороди як у творчості, так і в житті, Валерій Шевчук будує свої твори на філософсько-естетичній основі: його герої у розрізі певного історичного часу завжди націлені на пошуки істини, на досягнення гармонії з собою та світом – через добро та красу. Об'єктом письменницької уваги В.Шевчука є насамперед людська душа в усіх проявах. Події зовнішнього світу – лише тло, на якому художньо досліджується внутрішній світ героїв. Тому автор активно звертається до використання архетипів народного світогляду, міфологічно-фольклорного мислення.

Система архетипів кожного народу є основою національного в літературі. Таким чином, знання про архетипи, принцип їхньої дії в художньому творі формує в читача певне уявлення про українську ментальність, особливості української душі, ставлення до історичних подій [1, с. 12]. Свідченням цього є роман-балада В.Шевчука «Дім на горі», в якому наявні національні архетипи дому, дороги, блудного сина, жінки, часу, двійника.

Міфоепос у романі-баладі В.Шевчука розпочинається із родового міфу: «Народжуються в цьому домі здебільшого дівчата, чоловіки сюди приходять... Вони підіймаються знизу і, як правило, просять напитися води. Той, хто нап'ється з наших рук, переступає цей поріг і залишається в домі назавжди. Так було і в матері твоєї, так повинно статись із тобою... Приходять до нас і інші чоловіки... Ці пришельці не піднімаються знизу і не просять напитися води, вони з'являються бозна-звідки... Тоді народжувались у нашому обійсті хлопчики, доля яких майже завжди була сумна: все вони до чогось рвалися й навіть з дому втікли... [2, 73-74]. Етнокультурна традиція в домі є стійкою: там володарюють жінки – продовжувачки роду, хранительки моралі.

У романі архетип Дому невід'ємний від архетипу Гори. Російський дослідник міфів В. Топоров [4] розглядає Гору як трансформацію Світового Дерева – образу світу, модель Всесвіту. Саме «Світова Вісь» уявляється у вигляді Священної Гори, міфічної або реальної, яка вважається найвищою точкою Землі, центром світу, де утворилося все суще. У слов'янській міфології Гора (Світове Дерево) – зразок космоустрою, перехід від хаосу до

упорядкованого світу. У романі «Дім на горі» архетипний образ Гори увінчує Дім, утворює «вісь», яка з'єднує Небо і Землю. Для української етноментальності характерна інтерпретація Дому як священної гори, що має зв'язок зі спільнослов'янським культом жіночого божества. М. Жулинський інтерпретує Дім як Парнас, а жінок, що населяють його, називає «музами» [2, 476]. Недарма до романної Галі «впливала... через вікно повітряна богиня. Була складена з голубих площин, а вдягнена в сонячне проміння, входила в неї через очі, тоді й очі її голубіли; вони зливалися в одне й жили отак: богиня й вона...» [2, 10]. «Голуба богиня» – це міфопоетична іпостась Галі, з приходом якої Галя відчувала надзвичайну силу, впевненість, молодість і привабливість.

Архетип Дороги автор пояснює як «символ життєвого шляху», «кожна людина відчуває потребу ступити не лише на життєвську дорогу, а й на ту, що провадить до вічності» [2, 477]. «Дім обов'язково єднається з дорогами, стежками, без них він мертвий» [3, 2]. З цієї точки зору в романі життєвий шлях фронтовика Володимира видався вкрай важким, як і дорога до загадкового Дому на горі. Він навіть не підозрював, що від цієї дороги життя його круто зміниться, що він одружиться з Галею і знайде у тому домі спокій і душевну гармонію, навіть містичним у повісті-преамбулі є лейтмотив «синьої дороги». Етнокультурна символіка синього кольору і мотив дороги, запозичені з українського фольклору.

Узагальнений образ безіменного Хлопця дослідники інтерпретиують як біблійного «блудного сина», який після мандрів повертається до рідного Дому: «Серце Хлопцеві забилося прискорено – втягло його в той отвір вулиці, наче могутнім насосом... Здавалось невідома сила піднімає його над землею, на око вибилась непрохана сльоза» [2, 190-191]. Герой філософського роману Іван Шевчук та його правнук Хлопець – є такими «втікачами» з родового Дому: «Вони всі якісь дивно однакові, ці Шевчуки» [2, 151]. Вони – філософи, породжені двома світами, реальним і міфологічним, з часом починають бачити містерію життя, чути музику природи. Козопас Іван Шевчук пише історії з людського життя, п'ять зшитків – «п'ятеро ненароджених синів», - яких Хлопець «прилаштовує до літературного вжитку» під промовистою міфопоетичною назвою «Голос трави». В. Шевчук модернізує притчу про блудного сина, яка може бути представлена

як архетипна модель поведінки не лише окремого індивіда, а й всього людства. Після довгих мандрів Хлопець знаходить себе, відчуває радість прозріння, пізнає вічні закони. Архетип «Дому» в поєднанні з цим мотивом повернення означає життєве благо, фортецю, надійну основу щастя, а дорога, яка веде геть з дому, – прокляття. Ця протилежність теж характерна для міфопоетичних традицій української етнокультури. Отже, архетип Дому в романі набуває значення першопочатка, власного космосу, універсальної моделі світу, осередком спокою, гармонії душі та місця родової, родинної вкоріненості, зустрічі поколінь, домівку етнічного духу [2].

Як у міфах, так і романі-баладі час циклічний: повторюються події і долі героїв. Відтак, не дивно, що у романі з домом на горі пов'язане циклічне пришествя на землю міфологічно-фантастичного «Дженджурика» Анатоля, який ніби з'являється бозна-звідки, щоб спокусити дочку Дому. Його архетипом є чорт-спокусник, що на українському ґрунті набув вигляду міфопоетичного сірого птаха «у сірому костюмі, лакованих туфлях і в солон'яному капелюсі» [2, 152]. Самі ж герої мають двійників. Міфологічним «двійником» Галі є «блакитна богиня»: «Богиня ввійшла їй у той ранок у серце, і вся вона засвітилася, зяясніла – сонячний світанок відбився на денці її очей і незвичайно їх посинив». Анатоль, який є «незмінним і нетлінним у часі» [2, 189], представлений у вигляді зооморфного міфообразу «сірого птаха»: «...летить до їхньої гори й озутий той птах у лаковані туфлі. Дивиться тужно неймовірними очима й кричить, як ворон, а може, й пугач». Ясновидець, син перелесника, козопас Іван Шевчук через «двійництво» став творцем-поетом, митцем, мисленником, своєю подобою він стирає межі реальності і міфу. У час, коли до нього прийшло «прозріння», він «виключався з реального світу; дух його, здавалося, жив в інших сферах та іншими вимірами» [2, 112]. Його дружині Марії здавалося, що біля нього вона «чує шерхіт легких білих крил» [2, 101], а його лик почала бачити на іконах у кутку хати, тоді «відчувала присутність на душі якогось свята» [2, 101]. Інший «ясновидець» у творі – Хлопець, подібно до свого предка – Івана Шевчука, після мандрів і повернення в Дім пізнає «Космос», «повний нескінченного простору, густо заповнений круглими темними та ясними тілами. Погідний ритм упізнав він у всьому – там, у небі, і тут, на землі: рух планет,

соку й крові, рух живих та мертвих тіл» [2, 220]. Тут письменник В. Шевчук наголошує на родовій невмирущості, циклічності життя.

Отже, за допомогою архетипних образів автор створює свою особливу модель світу. Він відчуває міф не як певну застиглу в часі категорію, а як частину світу сьогодення, в якому читач здобуває неперехідні буттєві істини на тлі світових цінностей.

Література:

1. Горлова О.В. Мотив «Дому» у творчості Валерія Шевчука [Електронний ресурс]. / О.В. Горлова – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-299215.html>

2. Жулинський М. ...І сповіщає нам голос трави: післямова до кн. Валерія Шевчука «Дім на горі» / М. Жулинський. – К., 1983. – С. 475-476.

3. Монахова Т. Концепти «Дім» і «Дорога» у творах Валерія Шевчука: коментар письменника / Т. В. Монахова // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – № 1. – С. 90 – 92.

4. Топоров В.Н. Пространство и текст // Текст: семантика и структура / В.Н. Топоров. – М.: Наука, 1983. – С. 227-284